

СОЦІОГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

¹ПАТ «Хмельницькобленерго»

ВСТУП

Намагаючись зрозуміти суть філософії Іммануїла Канта: «Дві сутності наповнюють душу завжди новим, усе більш сильним подивом і благоговінням, чим частіше і глибше ми розмірковуємо про них, – це зоряне небо наді мною і моральний закон в мені», мимоволі замислюємося, чому у багатьох з нас не знаходиться бажання та часу поглянути на зоряне небо, чому наша мораль залишається на рівні не тільки вкрай низькому, але й небезпечному для життя на планеті Земля. Пророчий напис на одній із внутрішніх стін піраміди Хеопса також попереджає, що люди загинуть від невміння користуватися силами природи і незнання істинного світу.

Не зважаючи на попередження, людство завзято, наполегливо та досить успішно долає рубіж самознищення. Сучасна цивілізація і в цілому, і в окремих країнах, якими, на перший погляд, благополучними вони б не здавалися, об'єктивно перебуває у кризовій ситуації. Її багатоплановість до відомих уже перманентних соціальних, політичних, релігійних протистоянь доповнилася колосальними екологічними ускладненнями.

У майбутньому нас очікують незрівнянно більші масштаби техногенних та природних потрясінь. Протистояти їм земляни зможуть, об'єднавшись у прагненні творити у процесах інтелектуально орієнтованої життєдіяльності, не руйнуючи природне середовище проживання. І тільки системні стратегічно впорядковані та узгоджені рішення глобальних завдань у політиці, економіці, техніці, екології можуть забезпечити позитивні результати. Однак радикальна, затребувана часом зміна суспільно-економічних відносин (а з ними й технологічного укладу) не відбудеться стихійно на основі обмеженої філософії тривіального ринку або комуно-соціалістичних ідей. Для її здійснення необхідна вища організація суспільства.

Результати дослідження

Аналізуючи проблеми планетарного масштабу, потрібно звернути увагу на низку вихідних факторів, пов'язаних з життям і діяльністю людини у недалекому минулому.

По-перше, фактор перенаселення: якщо до 1900 року чисельність населення нашої планети незначно перевищувала гранично допустимий (екологічно та економічно) рівень у макросистемі «природа–людина» у 1,5 мільярда, то до 2017 року збільшилася у п'ять раз.

По-друге, соціально-економічний чинник, адже у світовій економіці безроздільно панують ринкові відносини. Політичне засилля приватної власності – основи ринку – не створює достатніх умов для суспільного раціонального господарювання, а робоча сила як головна ланка механізму вилучення (експропріації) вартості товару є потужним джерелом злочинності, соціальної напруженості, міждержавних конфліктів. У результаті, усупереч заявам політиків про нестабільність нашого світу, він перебуває у стані динамічної рівноваги завдяки непереборним, внутрішньо притаманним його устрою, колізіям і суперечностям. Означені суперечності не згасають, а, навпаки, поглиблюються завдяки запровадженню нової фінансової економіки – спеноміки (управління спекуляціями), посилюючи вплив згубної для людини могутності влади грошей.

По-третє, техногенний фактор – значна частина видатних наукових і технічних досягнень останніх ста років використана не на благо людства. Приклади повсюдні, і особистість, здатна до критичної оцінки нашого буття, бачить помітне прискорення дисгармонійності нашого життя у штучно створеному людством для задоволення всіх потреб техногенному середовищі.

Зазначені обставини не сприймаються більшістю науковців-технократів, які захоплені безпідставною ейфорією щодо «безмежних» можливостей науки, зокрема, перетворити людину на

постлюдину-кіборга, чим створюють передумови для лавиноподібного наростання загальної багатofакторної кризи, найсерйознішої за всю попередню історію людства. Знищення біосфери шляхом безоглядного використання природних ресурсів, з метою задоволення непомірних матеріальних запитів – ось сумний підсумок нашого «царювання» на Землі.

В умовах економічного та технологічного укладів, які склалися на початок третього тисячоліття, окремі паліативні потуги (скорочення викидів парникових газів, енергозбереження тощо) створюють лише видимість кращих перспектив. Адже, ігнорується факт насильницького підпорядкування сучасного техніко-технологічного укладу ринково-капіталістичним, як було, є та буде, й адміністративно-соціалістичним, як було в нашій країні, укладам економіки. До того ж, з одного боку, «новітні» еколого-економічні теорії: економіка сталого розвитку, економіка інформаційного суспільства, екоекономіка, економіка природокористування, планово-ринкова, соціально орієнтована економіка, ґрунтуються на фундаментальних ринкових законах, несумісних з процесами, які б докорінно змінили мотиви нашого життя, а з іншого, – на фініші минулого сторіччя підтвердилися побоювання з приводу неспроможності й комуністичних концепцій змінити світ на краще.

Головним завданням людства є необхідність удосконалення економічних відносин – перехід від цивілізації споживацтва до суспільства пізнання та високої моральності, без чого позитивні зрушення в екологізації продуктивних сил виключені. Його рішення можливе в процесі побудови соціотехнічної макросистеми сталого інтелектуального розвитку (СТМ). Розробка економічних і технологічних основ формування такої макросистеми по праву може бути віднесена до найважливіших, актуальних проблем світової науки, яка повинна прийняти форму та зміст, що відображаються науковою системою, названою еконатурологія [1–3]. Її головна функція – органічне поєднання на принципах субкоординації знань про соціальні та технічні сфери діяльності людства на умовах коеволюції у складі основних наукових напрямків, кожен з яких має перспективу подальшого розвитку в окрему теорію сталого розвитку людства:

- загальна теорія СТМ (соціогуманітарні знання про особистість та суспільство у сфері економічних відносин, організації продуктивних сил та управління господарством цивілізації вищого рівня);

- техноресурсологія (область знань про ресурси Землі, ближнього космосу та технології їх використання у способі життєдіяльності земної цивілізації ХХІ століття – продуктивних силах в частині засобів виробництва);

- техноенергологія (знання про виробництво та перетворення видів енергії; знання, сполучні в ієрархії «духовне–енергетичне–матеріальне»).

Сполучними ланками трьох частин еконатурології є міждисциплінарні науки, а етичне, інтелектуальне підґрунтя всього наукового комплексу формується основоположними філософськими знаннями.

Історія розвитку науки свідчить про допустимість та необхідність її переходу на новий діалектично обґрунтований ступінь інтеграції. Однак деякі позитивні зміни, що спостерігаються протягом років, гальмуються відсутністю конструктивних ідей у соціальних науках. Бо головним залишається вирішення соціальних проблем, а не вирішення окремих завдань у галузі природничих та технічних наук, якими б актуальними вони не були. Таким чином, постають надзвичайно важливі питання. Як впливають нові знання на життя людини, чи відповідають вони істинному його сенсу? Чи сприяють вони всебічному, духовному та фізичному розвитку особистості? Чи створені умови для їхнього адекватного сприйняття та використання? Наскільки вони відповідають вимогам переходу до нового стану продуктивних сил та економічних відносин, звільнених, зокрема, від фетиша максимального задоволення матеріальних потреб людей?

Проблема еволюції науки – феномена, виняткового явища соціокультури – розглядається як процес становлення єдиної науки про людину та природу, про наше буття на планеті Земля зі спробою відповісти на запитання: у чому полягає сутність єдності суспільних, гуманітарних, природничих і технічних наук? Та на яких підставах передбачається їхнє єднання в просторі еконатурології, урахувавши, що вже в самому слові «наука» закладена спільність трьох головних наукових напрямків – найважливішої сфери діяльності цивілізації.

Синтезуюча функція ідеї еконатурологічної субкоординації науки передбачає провідну роль соціогуманітарних наук щодо наук природничих і технічних в процесі переходу на вищий рівень культури людини та суспільства. Ідеться не про внесення методів досліджень фізичних явищ, наприклад, у галузь соціології чи економіки, а про посилення впливу науки на весь спектр життєдіяльності соціуму, про визнання науки суспільством і владою як головної, уже не перетворювальної, а творчої сили сучасності.

У реальних умовах нашого буття деідеологізація та дегуманізація сучасної науки (вільна наука поза мораллю) лише прискорюють процеси деградації як самої науки, так і людської спільноти. Відповідно в сучасних складних відносинах «суспільство–влада–наука» влада теж не має нав'язувати свою ідеологію, а, навпаки, кращі наукові сили мають превентивно формувати державну ідеологію.

Мета субкоординації (з одного боку, природничих і технічних, а з іншого – соціогуманітарних наук) полягає, на нашу думку, в аналізі та синтезі теорій, методів і конкретних практичних заходів зі здійснення оптимальної, еконатурологічно орієнтованої реконструкції наявного способу виробництва. Ось принципова відмінність еконатурології від екології. Власне екологія – це наука (претендуючи на статус напрямку), що вивчає організацію та відносини між собою та середовищем проживання біосистем різних рівнів. А в прямому перекладі – учення про господарство. Очевидно, що у визначенні тут не відображена біологічна суть терміну, не ясно, у чому полягає вчення про господарство, відсутній зв'язок з соціумом та біосферою. Не змінює невизначеності й введення більш широких понять метаекології та неklasичної екології.

Екологія, як вважають і самі екологи, уже давно «вийшла» за межі тільки біологічного змісту. У процесі диференціації окремих розділів екології сформувалися нові дисципліни: соціальна екологія – найважливіша галузь загальної екології, сфера знань про взаємозв'язки суспільства та природи, яка розглядається на стику окремих гілок соціальних, природничих і технічних наук. У багатьох працях у галузі екології детально подаються результати досліджень та аналізу стану біосфери. Висновки про наслідки її безжальної експлуатації, особливо у минулі 50 років, звучать попередженням про згубність, неприпустимість такого ставлення до природи.

На цьому позитив екологічних досліджень в основному і закінчується. Твердження щодо інтегративності екології, насамперед, соціальної, у системі наукових знань не підкріплені практичними кроками їхньої реалізації. Дійсно, інтегративна функція екології була б деякою мірою реалізована, якби вказувала шляхи вдосконалення соціально-економічного та техніко-технологічного укладів, що відповідають вимогам принципово нового способу виробництва. Однак саме цього й немає.

Дослідниками проблеми єдності соціогуманітарних, природничих і технічних наук доведено, що процеси інтеграції трьох головних наукових напрямів проявляють себе в площині загальних соціокультурних функцій науки. У багатьох солідних виданнях, включно й філософських, звучать дифірамби на адресу перетворювальних здобутків наукової діяльності. Та вони практично повністю спростовуються викладом проблем цивілізації, які засвідчують нездатність науки в її реальному суспільному становищі позитивно сприяти запобіганню глобальної багатофакторної катастрофи.

Але якщо у постнеокласичній науці прийнято за орієнтир її соціокультурне оновлення, то за цим відкривається можливість та необхідність формування нових, у тому числі альтернативних, шляхів розвитку соціуму, і, відповідно, унесення кардинальних змін у його консервативну економічну систему.

В історичному процесі розвитку взаємин людства та природи закладено протиріччя суб'єктивно обумовлених потреб суспільства та об'єктивних можливостей біосфери задовольнити ці потреби. Протиріччя, що досягає антагонізму та ворожості, викликаних вище зазначеними факторами та, на додаток, й згубно орієнтованою психікою людини. Завідомо обмежені ресурси біосфери опинилися під загрозою виснаження зі згубними наслідками для людей від їхніх же перетворювальних дій у сфері ними ж організованого та реалізованого природокористування.

І так буде доти, поки ми не змінимо принципово свого ставлення до природи – від підкорен-

ня, а відповідно насильства, до «мирного співіснування». Інакше сучасна цивілізація, на думку багатьох дослідників, приречена. Причому, без перебільшення навислої загрози бути знищеними власним розумом, розбещеним споживацькими настроями.

Однак висновки вчених залишаються лише застереженнями. Фактично, у багатьох дослідженнях глобальних проблем людства увага акцентується на технологічній стороні розвитку продуктивних сил, на екологічних негараздах, релігійних, політичних протистояннях, тероризмі тощо. І лише зрідка – на темі капіталістичних економічних відносин, побіжно зазначаючи, що саме в цих відносинах, у суті капіталізму закладена головна, первородна причина безперервних страждань людства з його ж власної волі. Але ще менше пропонується дієвих практичних заходів подолання цих кризових явищ, зламу старих соціальних стереотипів, насамперед, в економічних відносинах.

Багато чого зі створеного людьми за два тисячоліття свідчить не тільки про значні досягнення, але й про те, як не потрібно жити та господарювати, та що не потрібно роботи майбутнім поколінням.

У другій половині минулого століття зросли сумніви щодо перспективності, здавалося, не порушних суспільно-економічних концепцій, заснованих, з одного боку, на класичних ринкових відносинах, а з іншого – на вічному та цілком зрозумілому прагненні до соціальної справедливості, що ґрунтується на утопічних гаслах. Наразі провідне становище у світовій економіці зайняла філософія ринкового фундаменталізму транснаціональних корпорацій (ідеологічна основа глобалізації під прикриттям гасла про свободу та демократію), що підкорює практично усі сфери буття меркантильним інтересам максимального задоволення потреб людини. За таких умов єдиною реальною альтернативою постмодерністському варіанту фінансової капіталізації суспільного життя є економіка соціотехнічної макросистеми сталого інтелектуального розвитку.

З переліку джерел та наукових підходів глобального еволюціонізму як учення про єдність природи, людини та суспільства, виділимо концепцію ноосфери академіка В. І. Вернадського [4]. Не зупиняючись на її окремих позитивних моментах, уже розглянутих дослідниками проблем ноосфери, розглянемо суттєві зауваження та питання щодо способів та мети перетворення природи, відповіді на які не є цілком переконливими.

Теза про необмежене розмноження та заселення планети Земля позбавлена хоча б приблизних оцінок наслідків для біосфери, а відповідно і для людей. Ці наслідки вкрай негативні вже при локальному перенаселенні. Адже, потрібно враховувати, що за одним із законів життя спільноти людей рівень здоров'я людської популяції є обернено пропорційним її чисельності.

Що ж ми отримали у відповідь на нехтування загрозами з боку планетарної демографічної ситуації. Зростаючий дефіцит продуктів харчування в кількісному, якісному вимірах та спровоковане самою людиною різке погіршення якості генофонду популяції. А також знищення рекреаційних властивостей природного навколишнього середовища за їхньою відсутністю у техногенного.

Непоміченою залишається й така мета побудови сфери розуму як автотрофність людства [5], що є глибоко філософською проблемою. По-перше, чи залишиться людина істинно людиною чи перетвориться в іншу істоту, досягнувши своєї автотрофності? По-друге, чи можна стати людині автотрофною в абсолютному розумінні? Якщо автотрофність людства – це його здатність забезпечити своє існування у створеній ним же техносфері, поза біосферою, то виникає питання щодо цінності природи та допустимості варварського ставлення до неї. І чи не є ідея автотрофності передвісником трансгуманізму?

Не менш гострі й питання комплексного поєднання постіндустріального, інформаційного та громадянського варіантів побудови сучасного суспільства в інтелектуально-індустріальне співтовариство з громадянсько-державним управлінням як соціотехнічну макросистему сталого інтелектуального розвитку. З таких позицій і позбавлена прорахунків початку минулого століття концепція ноосфери, реалізується як простір інтелекту – розуму, підпорядкованого натурогуманістичним принципам.

Інтелектуально-індустріальна частина СТМ реалізується як техніко-технологічний уклад вищого рівня, у якому створені умови для повноцінної життєдіяльності соціуму: фізичного існування в гармонії з природою, прогресу науки, освіти, медицини, мистецтв, спорту, тобто соціум

улаштований еконатурологічно. Звільнена від скверни ЗІТ (zombi information technology) складової, інформація в СТМ сприяє формуванню особистості вищого духовного наповнення. У цьому й полягає відмінність інтелектуально-індустріального суспільства від уже відомої ідеї суспільства індустріально-інформаційного (інформаційно-індустріального). Відмінність, яка зумовлена дещо іншим розумінням інтелекту.

На нашу думку, інтелект можна представити у вигляді трьох складових: знання, розум, мудрість. Перша – це знання як жити людині відповідно до її діяльності за власним розсудом (знання–розсуд). Друга – розум, що продукує нові ідеї прогресивної системи знань. Третя, найважливіша складова інтелекту – мудрість підпорядковує знання–розсуд і розум вищій моралі. Маємо принципову різницю між розумом та інтелектом (в еконатурологічному тлумаченні) як наслідок загальної біфуркаційної властивості соціуму, в основу якого покладено протиріччя «добро–зло». Інтелект, на відміну від розуму, позбавлений небезпеки біфуркацій. Отже, ідея сталого розвитку життєздатна в інтелектуально підготовленому суспільстві. Не виховавши особистість – носія цієї ідеї – ми не зможемо запобігти системному колапсу. Зазначимо, що інформаціоналізм – одна з течій розбудови інформаційного суспільства – таку мету для виховання не ставить.

Громадянсько-державна частина СТМ заснована на підпорядкуванні державного управління громадянській організації та цивільному контролю. Формально таке співвідношення сил декларується і зараз, але в реальному житті навіть розвиненим суспільствам у більшості випадків вдається лише декларувати свої гуманістичні наміри, а відповідних благим намірам дій немає через відсутність інтелектуальної готовності середньостатистичного вільного громадянина до такої форми організації свого буття.

Істинно вільна людина в умовах біфуркацій свободи та моралі сприймає свободу як усвідомлену необхідність визнання її гуманістичного начала, поваги прав і свобод людей, що її оточують, коли духовна культура стає провідною щодо культури матеріальної та визначає суть і зміст останньої. У дилемі: людина та розум – це вище, унікальне творіння Природи чи людина – її помилка, мабуть, потрібно розрізнити наш сучасний духовний рівень і той, який можливо досягти завдяки інтелектуальній основі буття. На шляху до високого духу особистості як соціально-біологічного індивіда гуманізм є фундаментальним началом поведінки людини в просторі ідеалу кращих її якостей. При цьому розглядаються не тільки відносини «людина–суспільство–людина», але й ураховується вплив на нашу діяльність Великого посередника – Природи.

Гуманними у більш загальному соціоприродному, натурогуманістичному тлумаченні, потрібно вважати такі відносини між людьми у варіантах індивідуумів та спільнот, коли не чиниться руйнівний вплив на біосферу, а звідси – і на саму людину. Натурогуманізм реалізує принцип соціальної рівності та справедливості «кожному за заслугами та результатами праці», не досяжний у сучасному ринковому суспільстві. Праці не вимушеної, а інтелектуальної та фізичної, творчої, гарантовано вільної, праведної, морально чистої, суспільно корисної в міру рівних можливостей реалізації сил і знань конкретного працівника.

До слова, звернемо увагу на деякий дисонанс термінології та змісту нових напрямків гуманізму, зокрема, трансгуманізм і постгуманізм. Нагадаємо: trans – через, post – після, означає: через гуманізм до того, що після гуманізму. І в першому, і другому варіантах, по суті, отримуємо заперечення гуманізму взагалі. У той час, як натурогуманізм розширює та поглиблює поняття гуманізму, зводить на вищий щабель багатогранні відносини у системі «людина-природа-суспільство-природа-людина».

На завершальному етапі минулого сторіччя в процесі взаємодії продуктивних сил і економічних, трансформованих у фінансово-спекулятивні відносин, окрім іншого, проявилось гнітюче, примусове коригування напрямів розвитку продуктивних сил у відповідності з відносинами, що склалися у постеконومیці. Помітні й фактори спонтанності, стихійності процесів вдосконалення технологій життєдіяльності, які призвели до фатальної уразливості нами ж створеної техносфери.

Обираючи шляхи вирішення глобальних завдань, потрібно враховувати негативні наслідки ігнорування діалектичних законів розвитку та тісного взаємозв'язку еволюційних процесів, з одного боку, в економічних відносинах, з іншого – в галузях техніки та технологій. При незмінності

суспільно-економічних відносин, що склалися в минулому сторіччі, ресурсна криза немінуча, адже, усталені та поки непорушні позиції споживацько-гендлярського способу життя, в умовах створеної нами економіки типу «сучасне за рахунок майбутнього», посилюють руйнівний техногенний вплив на стан довкілля.

В СТМ відносини «людина-природа» принципово відрізняються. В основу природокористування покладено один з основоположних принципів натурогуманізму – не нашкодь. Матеріальне в житті людини спадкове від розуміння її сутності. Кожен громадянин рівною мірою відповідальний за результати свого господарювання на планеті Земля. Ця відповідальність обумовлена натурогуманістично організованою життєдіяльністю індивідуума та громади.

Особливе місце у складі природних ресурсів належить ресурсам енергетичним. Складність завдань задоволення енергетичних потреб планетарного соціуму очевидна. Принципові недоліки ресурсовитратної енергетики загальновідомі. Однак замовчуються істинні причини наявності цих недоліків, які полягають не в самій енергетичній галузі, а в ринкових економічних відносинах капіталізму. Та й планова економіка радянського зразка за масштабами шкідливого впливу на довкілля не поступалася ринковій.

Людство наполегливо прагне зберегти недосконалі способи виробництва та перетворення різних видів енергії у найближчій та віддаленій перспективі, за наявності реальної можливості побудови сучасної енергетики ЕНЛ-технологій (ENL-energetics). Для ЕНЛ-енергетики стратегічними енергоресурсами у XXI столітті будуть торій і уран (нові безпечні технології), вода (водень, мала гідроенергетика), біоресурси (газогенеруюча і вогнева енергетика), сонце (колектори, фотоелектричні перетворювачі), вітер.

При впровадженні будь-яких новітніх технологій, зважимо й на фундаментальну істину, що «панацеї не існує». Без системно-стратегічного прогнозування результатів впровадження новітньої енергетики, якою б привабливою вона не здавалася на перший, часто примітивно-обмежений погляд, приймати відповідальні рішення щодо напрямків розвитку енергетичної сфери неприпустимо. Пропонуючи концепції, технічні рішення, проекти в галузі енергетики потрібно враховувати прийнятний максимум комплексного показника суспільного розвитку, який не обов'язково досягається за рахунок високого значення питомого споживання енергії. Питання не в тому, скільки її виробляється, а в тому, як вона виробляється та як і для чого використовується.

Існує значний резерв енергетичної ефективності функціонування майбутньої цивілізації. Зниження обсягу витрат енергоресурсів приблизно на 30% можна досягти за рахунок підвищення ефективності виробництва та використання електричної та теплової енергії, адже, українські АЕС і ТЕС «викидають» у навколишнє середовище таку кількість теплової енергії, для виробництва якої потрібно спалити до 30 млрд кубометрів природного газу, що складає дві річних норми його споживання. Ще не менше 30% може дати приборкання надмірного споживацтва та «порожніх» баганок багатіїв. Додаємо ще армію, озброєння, військові конфлікти, війни (до речі, торгівля зброєю займає одне із «почесних» місць у переліку злочинів проти людства). Отримуємо результат: сучасна цивілізація споживає не тільки марно, але й на шкоду до трьох четвертин енергетичних ресурсів, що видобувається на Землі. Чи не в цьому ще один доказ збитковості сучасного способу виробництва?

Висновки

Розробка концепції соціотехнічної макросистеми сталого інтелектуального розвитку перебуває на стадії теоретичних досліджень, але спроби її штучного прискорення можуть мати небажані наслідки. Потрібно подолати організаційне, політичне розмежування екологів з різних країн для розширення простору єднання науки навколо концепції переходу до сталого інтелектуального розвитку, залученням у цей простір представників не тільки науки, але й освіти, економіки, політики, формуючи владну надбудову (структуру управління) з відповідним рівнем мислення. Єдність науки – це, насамперед, єднання носіїв інтелекту в середовищі натурогуманістично орієнтованої наукової діяльності, незалежно від сфери формування та застосування знань.

Людство зрозуміло необхідність змінити філософські позиції духовного та матеріального: вважати духовне визначальним, а матеріальне – похідним у сенсі та сутності буття, та протистави-

ти постмодернізму другу епоху відродження, наповнену творчою силою, підпорядкованою вищим моральним ідеалам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Назаров В. В. Начала эконатурологии / Назаров В. В. – Хмельницкий : ХНУ, 2015. – 150 с.
2. Назаров В. В. Первое слово о началах эконатурологии / В. В. Назаров. – Хмельницкий : ХНУ, 2012. – 140 с.
3. Назаров В. В. Экономические отношения в социотехнической макросистеме устойчивого интеллектуального развития / В. В. Назаров // Региональная экономика: актуальные вопросы и новые тенденции : сб. науч. трудов Междунар. заочн. науч.-практ. конф. – [в 2-х т.]. – Ульяновск : УлГТУ, 2014. – Т. 1. – С. 19–196.
4. Вернадский В. И. Автотрофность человечества. Русский космизм / Вернадский В. И. – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – С. 288–303.
5. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / В. И. Вернадский // В кн. : Научная мысль как планетное явление. – М. : Наука, 1991. – С. 235–244.

REFERENCES

1. Nazarov V. V. Nachala ekonaturologii / Nazarov V. V. – Hmelniyskiy : HNU, 2015. – 150 s.
2. Nazarov V. V. Pervoe slovo o nachalah ekonaturologii / V. V. Nazarov. – Hmelniyskiy : HNU, 2012. – 140 s.
3. Nazarov V. V. Ekonomicheskie otnosheniya v sotsiotehnicheskoy makrosisteme ustoychivogo intellektualnogo razvitiya / V. V. Nazarov // Regionalnaya ekonomika: aktualnyye voprosy i novyye tendentsii : sb. nauch. trudov Mezhdunar. zaochn. nauch.-prakt. konf. – [v 2-h t.]. – Ulyanovsk : UIGTU, 2014. – T. 1. – S. 19–196.
4. Vernadskiy V. I. Avtotrofnost chelovechestva. Russkiy kosmizm / Vernadskiy V. I. – M. : Pedagogika-Press, 1993. – S. 288–303.
5. Vernadskiy V. I. Neskolko slov o noosfere / V. I. Vernadskiy // V kn. : Nauchnaya myisl kak planetnoe yavlenie. – M. : Nauka, 1991. – S. 235–244.

В. В. Назаров¹

СОЦІОГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

¹ПАТ «Хмельницькобленерго»

Розглянуто концепцію соціотехнічної макросистеми (СТМ) сталого інтелектуального розвитку – еконатурології. Розроблено основні наукові напрямки запропонованої концепції еконатурології: загальна теорія СТМ (соціогуманітарні знання про особистість та суспільство у сфері економічних відносин, організації продуктивних сил та управління господарством цивілізації вищого рівня); техноресурсологія (область знань про ресурси Землі, ближнього космосу та технології їх використання у способі життєдіяльності земної цивілізації XXI століття – продуктивних силах в частині засобів виробництва); техноенергологія (знання про виробництво та перетворенні видів енергії; знання, сполучні в ієрархії «духовне-енергетичне-матеріальне»).

Рекомендовано для подолання організаційного, політичного розмежування екологів з різних країн в процесі практичної реалізації концепції еконатурології залучити не тільки представників науки, але й освіти, економіки, політики, які сформують владну надбудову (структуру управління) з відповідним рівнем мислення. Людство поступово розуміє необхідність змінити філософські позиції духовного та матеріального: вважати духовне визначальним, а матеріальне – похідним у сенсі та сутності буття, і протиставити постмодернізму другу епоху відродження, наповнену творчою силою, підпорядкованою вищим моральним ідеалам.

Ключові слова: екологія, природні ресурси, сталий розвиток, еконатурологія, соціотехнічна макросистема, автотрофність людства.

Назаров Володимир Васильович – доктор технічних наук, професор, e-mail: w_nazarov@yahoo.com, провідний науковий співробітник.

ПАТ «Хмельницькобленерго», Хмельницький.

V. V. Nazarov¹

SOCIOLOGYISTIC ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HUMANITY

¹PJSC "Khmelnyskoblenergo"

The concept of the socio-technical macro system (STM) of sustainable intellectual development – Eco Natural Philosophy is considered. The basic scientific directions of the proposed concept of Eco Natural Philosophy are developed: the general theory of STM (socio-humanitarian knowledge about the person and society in the field of economic relations, organization of productive forces and management of the economy of a higher level civilization); technoresursology (area of knowledge about the resources of the Earth, the near-space and the technology of their use in the mode of life of the earth's civilization of the twenty-first century - the productive forces in the part of means of production); techno energy (knowledge of the production and transformation of energy, knowledge, connecting in the hierarchy "spiritual energy-material").

In order to overcome the organizational, political delimitation of environmentalists from different countries to the prac-

tical implementation of the concept of Eco Natural Philosophy, it is recommended that not only representatives of science, but also education, economics, and politicians should attract not only the power superstructure (management structure) with the appropriate level of thinking. Humanity gradually understands the need to change the philosophical positions of the spiritual and material: to consider the spiritual determinant, and the material - in the sense of the essence of being, and to oppose postmodernism to the second epoch of revival, filled with creative power, subordinated to higher moral ideals.

Keywords: ecology, natural resources, sustainable development, Eco Natural Philosophy, sociotechnical macro system, autotrophy of humanity.

Nazarov Volodymyr V. – Dr. Sc. (Eng.), Professor, e-mail: w_nazarov@yahoo.com

Leading Researcher

PJSC "Khmelnytskoblennergo", Khmelnytskyi.

В. В. Назаров¹

СОЦИОГУМАНИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

¹ПАО «Хмельницкоблэнерго»

Рассмотрена концепция социотехнической макросистемы (СТМ) устойчивого интеллектуального развития – эконатурологии. Разработаны основные научные направления предложенной концепции эконатурологии: общая теория СТМ (социогуманитарные знания о личности и общество в сфере экономических отношений, организации производительных сил и управления хозяйством цивилизации высшего уровня); техноресурсология (область знаний о ресурсах Земли, ближнего космоса и технологии их использования в способе жизнедеятельности земной цивилизации XXI века – производительных силах в части средств производства); техноэнергология (знания о производстве и преобразовании видов энергии; знания, образующие иерархию «духовное-энергетическое-материальное»).

Рекомендуется для преодоления организационного, политического размежевания экологов из разных стран в процессе практической реализации концепции эконатурологии привлечь не только представителей науки, но и образования, экономики, политики, сформируют властную надстройку (структуру управления) с соответствующим уровнем мышления. Человечество постепенно понимает необходимость изменить философские позиции духовного и материального: считать духовное определяющим, а материальное – производным в смысле и сущности бытия, и противопоставить постмодернизму вторую эпоху возрождения, наполненную творческой силой, подчиненной высшим нравственным идеалам.

Ключевые слова: экология, природные ресурсы, устойчивое развитие, эконатурология, социотехнические макросистема, автотрофность человечества.

Назаров Владимир Васильевич – доктор технических наук, профессор,
e-mail: w_nazarov@yahoo.com,

ведущий научный сотрудник.

ПАО «Хмельницкоблэнерго», Хмельницкий.